

Sananen *sanelemisesta*

Kymmenkunta vuotta sitten huomautti Kaarlo Nieminen esitellessään ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kohteessa tehtyjä kielirikkeitä mm. kriittömmästä muotisanon viljelystä (Virittäjä 1951 s. 499). Ensimmäisinä hän mainitsee enempiä kommentoimatta kaksi puhuvaa esimerkkiä *sanella*-verbin käytöstä: Koko pinnanmuodostuksemme on täysin jääkauden *sanelemaa*. Melkein kaikki julkiset virastot ja laitokset, varsinkin puutteellisen ajan sa-

nelemat, saavat osakseen huomiota yleisön osastossa.

Torjuvasti suhtautuu tämántapaiseen holtittomuuteen myös Nykysuomen sanakirja. Tavallisimmasta merkityksestään (Johtaja sanelee kirjettä sihteerilleen) etääntyneenä *sanella*-verbiä ilmoitetaan voitavan käyttää erikoismerkityksessä 'määrätä, vaikuttaa ratkaisevasti (us. yksipuolisesti)', mutta usein parempana pidetään verbiä *aiheuttaa*. Kelvollisina esimerkkeinä mainitaan seu-

raavat: Voittaja sanelee voitettulle rauhanehdot. Sanella päätös esimiesaseman nojalla. — Hallituksen kannan on sanellut halu miellyttää vasemmistoa. — Tällaiset tapaukset liittyvät melko läheisesti verbin yleiseen käyttöön. Kun voittaja määrää rauhanehdot, ne merkitään asiakirjoihin ikään kuin sanelun mukaan, toisen osapuolen mieltä kysymättä. Lähtömerkityksestä loitompana on viivantakaisena mainitun esimerkin *sanella*-verbi. »Sanelijana» ei ole persoona, vaan sielullinen voima, *halu*, joka »sanelee» *kannan*: ei siis välttämättä kirjoitettua tai lausuttua kannanilmausta, mutta jonkinlaista sanallista hahmotusta vaativaa kuitenkin.

Sanan karttettavaksi leimattua käyttöä ei sanakirjassa ole valaistu esimerkeillä. Koska *sanella*-verbiä nykyään näkyy muotisanan tavoin viljeltävän peräti kummallisissa yhteyksissä ja sen merkitys tuntuu käyvän yhä epämääräisemmäksi, lienee aiheellista kiinnittää asiaan entistä yksityiskohtaisemmin huomiota.

Aivan irrallaan kaikesta sanallisesta määräämisestä ovat esim. seuraavat tapaukset¹: »Jatkokoulutus tarpeen sanelemaa» (sanomalehtiotsikko) | »ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan kokonaisuuden edun sanelemaa aktiviteettia» | »tuotantoelämään kuuluva tarkoituksenmukaisuuden sanelema materiaali ja esineistö» | »Verkatehtaiden toimenpiteet ovat olleet taloudellisten näkökohtien sanelemaa» | »metalliteollisuutemme sotakorvaustöiden pakon sanelemana tapahtunut laajeneminen». *Sanella* voitaisiin näissä esimerkeissä hyvin korvata täsmällisemmällä verbillä *vaatia*: Jatkokoulutus tarpeen vaatimaa, jne. Viimeinen tapaus olisi tiivistettävissä asuun: sotakorvaustöiden vaatima metalliteollisuutemme laajeneminen.

Toisinaan vastaa ajatusta verbi *määrätä*. Esim.: »käytännön vaatimukset sanelivat veroluvun ja 3-kyynäräisen tangon välisen suhteen» | »pakko on sanel-

lut puolueen uuden suunnan» | »Oppikoulu on kokonaisuus, jota ei voida ohjata milloin minkin — — näkökohdan sanelemalla tavalla» | »Tieteelliset seikat sanelivat rakettikoealueen valinnan».

Niin kuin Nykysuomen sanakirjassakin mainitaan, on *sanella*-verbiä parempi usein *aiheuttaa*. Jokunen esimerkki: »Lukuisat maat ovat ymmärtäneet, kuinka tärkeää osaa tuotantotoiminnan omien varojen lisääminen — — merkitsee. Tämä on sanellut myös niiden suopean asennoitumisen osakesäästämistä kohtaan»; luontevasti voitaisiin sanoa myös: Tästä johtuu myös niiden suopea asennoituminen o. k. | »Savon Sanomain mielestä Vennamon yrityksellä ei ole menestymisen mahdollisuuksia, koska mikään todellinen tarve ei ole sen syntyä sanelut» | »huonon omantunnon sanelema [vakuuttelun] tarve» | »Keskikoulun yleistymisen on — — maailman muuttumisen sanelema pyrkimys».

Ilmaus »rauhallisten elämänmuotojen sanelema kehitystahti» tarkoittanee samaa kuin »r. e. mukainen k.», ja »konservatiivisen maun sanelema [puku]malli» ei kaikei sekään ole juuri muuta kuin »k. m. mukainen m.». Yleisön osaston kynäilijä kirjoittaa jopa näin: »Liikennelaitos on pakottavan tarpeen sanelemana — — joutunut — — investoimaan valtavia summia.» Kolmen sanan »pakottavan tarpeen sanelemana» asemesta voitaisiin sanoa lyhyesti: pakosta. Olisipa mahdollista ne poistaa muutta mutkittakin, koska verbi *joutua* ilmaisee kyllä, mistä on kysymys. Sanomalehti-ilmoituksessa kerrotaan: »Ankarien ammattivaatimusten sanelemana olemme perustaneet tv-kauppiaiden oman ASARYHMÄN.» Urheilupalstoilta olen poimaisut seuraavan kukkasen: »kuusi miestä oli peninkulman kohdalla ahtautunut vimmatusti sauvoen 11 sekunnin sanelemaan aitaukseen»!

Kuten näkyy, verbi *sanella* on osoitta-

¹ Useimmat esimerkit edustavat sanomalehtien nykykieltä, mutta muutamat ovat peräisin hyvinkin vaateliaista painotuotteista.

nut ihmeellistä ekspansiokykyä. Moni kirjoittaja tarttuu siihen helposti, milloin ajatus viittaa vaatimiseen, määräämiseen, ratkaisevaan vaikuttamiseen, aiheuttamiseen tms. Mallia on epäilemättä saatu muista kielistä. Niinpä Ruotsin akatemian sanakirja mainitsee 'sanelemista' merkitsevää verbistä *diktera* mm. seuraavat esimerkit: (K.X.G. tillgrep) till sin stats conservation . . the medell som Gudh, naturen och sielfwa necessiteten (dvs. nödvändigheten) dicterade. Det som aequiteten (dvs. billigheten) och rättwijsan dicterar. — Hwad som . . Ähregirugheeten mände dictera. (Kaikki kolme esimerkkiä ovat jo 1600-luvulta.) Det var det muntra, lätta sinnet, som dikterade hans lustigheter (1865). Östergrenin sanakirjassa on seuraavat nykyruotsin esimerkit: Låta sina handlingar dikteras av nycken. Ett råd dikterat av min mångåriga vänskap för din far. — Samaan tapaan käytetään vastaavaa verbiä vakiintuneesti ainakin englannissa (*dictate*), ranskassa (*dicter*),

saksassa (*diktieren*) ja venäjässä (*diktorat'*).

Suomen *sanella*-verbin taipumuksessa tunkeutua merkitykseltään hämärtyneenä yli vanhojen käyttörajojensa on siis suurimmaksi osaksi kysymys lainasta. Ei varmaan ole helppoa vastustaa vieraiden kielten painetta, mutta pitäisin kuitenkin aiheellisenä pyrkiä pysyttämään tämän sanan Nykysuomen sanakirjan panemissa aidoissa. Mitään todellista tarvetta sen runsaampaan ja epä-määräisempään viljelyyn ei ole, vaan aina voidaan lausua asiat täsmällisesti vieraita kieliä taitamattomankin käsittämiä ilmauksia käyttäen. Meidän *sanella*-verbimme on sitä paitsi sikäli omalaatuisessaan asemassa, että se toisin kuin esim. ruotsin *diktera* liittyy kiinteästi substantiiviin *sana* ja verbiin *sanoa* ja sillä on myös senmukainen merkitys 'lausuilla, jutella, puhella, puhua; sanoa; kertoa' (NS). Sellaiset tapaukset, joissa min-käänlaisesta »sanallisuudesta» ei enää ole häivääkään, tuntuvat sen vuoksi jokseenkin mielettömiltä.

PAAVO PULKKINEN